

כאילו השתמש בו כבר המת ונאסר בהנאה], המעות שגבו לצורך המת נאסרו בהנאה, והמחלוקת היא לגבי המותר שלא היה לו בו צורך, שלדעת רבי נתן ההזמנה אוסרת גם את המותר בהנאה, ולכן יבנו בו נפש על קברו, ולדעת תנא קמא אינה אוסרת, והמותר שייך ליורשים, ולדעת רבי מאיר הדבר ספק, ולכן אם היורשים לא רוצים להשתמש בו לצורך המת, יהא מונח עד שיבוא אליהו. ולפי רבא הסובר 'הזמנה לאו מילתא היא', אף המעות שהיה בהן צורך למת לא נאסרו בהנאה, ומחלוקתם לגבי המותר היא, האם זכו היורשים במותר, שלדבי נתן כיון שהמת התבזה כשגבו עבורו צדקה לצורך קבורתו, אינו מוחל על בזיונו עבור יורשיו, ולתנא קמא המת מוחל מחיים עבור יורשיו על בזיונו, ונוח לו שיטלו יורשיו את המותר, ולדבי מאיר ספק אם מוחל. ■ הלכה, מותר המת ליורשיו [כתנא קמא], ומותר המתים למתים (ש"ע י"ד רג, ו).

מותר המת בזיון לו נפש על קברו, אך מותר לה לא גובים מהציבור עבור בניית מצבה של מת עני, כיון שאינה אלא לכבוד בעלמא ולא הטילו על הציבור את צרכי המת אלא בדברים שיש במניעתם בזיון למת, והוא רק חיוב המוטל על בניו ושאר המחויבים בקבורתו. ■ וכן נפסק להלכה (אגרות משה י"ד ג, קנד, ע"פ הרמב"ם אבל ד, ד).

גמרא. ואין ממחין ביד פרנסים לכהן, מפני שדעת התורמים שיעשו הגבאים בצדקה כפי הצורך שיראה בעיניהם (ערוך השולחן י"ד רג, יג). ■ וכן נפסק להלכה, שהפרנסים יכולים לשנות את ייעוד הצדקה אם ראו צורך בכך (ש"ע שם, ו).

אין עושים נפשות לצדיקים - אין בונים על קברם בית גדול לזכרם, אך מציינים את מקום קבורתם, כדי להפריש כהנים שלא יאהילו עליהם ויטמאו (ר"ש סירילא). ומצבה פשוטה שאינה גדולה, ראוי להקים על קברם, כדי שלא יאבד הקבר ויהיה העצמות שמורות (תשובות הגאונים [קורנל], צד). וכן על פי קבלה יש צורך במצבה כל שהיא על הקבר (הגהות ברית עולם [לחיד"א] על ספר חסידים תשלח, ע"פ האר"י).

■ להלכה, דין זה שאין בונים נפשות לצדיקים, הובא רק ברמב"ם (אבל ד, ד), אך לא בטור ובשולחן ערוך. ואכן מנהג קדום מזה דורות רבים לעשות מצבות גם על קברי צדיקים. וראה לעיל שיש שפירשו שכל דברי הגמ' הם על בנין גדול ומצבה מפוארת, שאותם אין עושים לצדיקים. ויש שביאר עוד בזה, שיתכן שאין חובה לבנות להם מצבה, אך אם רוצים לבנות להם מותר (אגרות משה י"ד ג, קנד, וכן מבואר במאירי), או שיתכן שבזמן הזה לא נוהג דין תלמיד חכם לענין זה (אגרות משה שם). ויש שביאר, שהציון שעושים על קברי הצדיקים אינו עבורם, אלא הוא לצורך החיים, שע"י זה יתעוררו לבקש רחמים על קברו (מעביר יבק אמרי נעם מ).

דבריהם הן הן וזכרון - דברי תורה והלכה של הצדיקים שאומרים בשמם לאחר מותם הם זכרונם (תלמיד הרשב"י; קרבן העדה). ולפי זה 'צדיקים' הוא כינוי ל'חכמים'. אך יש לומר שגם לצדיקים שאינם חכמים אין בונים ציון על הקבר, כי 'דבריהם' - היינו מעשיהם הטובים, הם זכרונם (יפה מראה, ע"פ הריב"ש תכא). ונפקא מינה לגבי נשים צדקניות אם בונים נפש על קברו, שאין אומרים בשמן דברי תורה אך יש זכרון למעשיהן הטובים (תאזהר לעינים רעה).

אבל אי קרבו שלמים בסוף מותרן שלמים, וכן אם קרבה עולה בסוף, מותרן עולה (תלמיד הרשב"י).

הלכה אחת היא בנזיר שתהיה מותרת נדבה, ולדעת רב חסדא, ההלכה למשה מסיני נאמרה רק כשמעורבים במעות דמי חטאת, כגון שמת הנזיר לאחר שהפריש את המעות לקרבנותיו ועדיין לא הקריבם, או כגון אשה שנדרה נזירות והפרישה מעות סתומין לקרבנות נזירותה והפר לה בעלה את נזירותה, שבזה חידשה ההלכה, שאף שמעורבים במעות דמי עולה ושלמים, מותרן לנדבה [וכמבואר במשנה בנזיר ד, ד], אבל אם כבר הפרישו מהמעות את דמי החטאת, אין מותרן לנדבה (ביאור הגר"ח קניבסקי).

ולא אמר אם מת יפלו לנדבה, שהרי אם היו נופלים לנדבה, היו מועלים אפילו במקצתם כיון שכולם הם דמי עולה, ומוכח כרב חסדא, שכיון שהפריש מהם דמי חטאת אינם נופלים כולם לנדבה, אלא חציים עולות וחציים שלמים, ולכן אין מועלים במקצתם (ביאור הגר"ח קניבסקי).

משנה. מותר שבויים לשבויים, כלומר, שאם גבו צדקה לצורך פדיון שבויים סתם, ופדו שבויים בחלק מהמעות ונותר ביד הגבאים עודף, ישמרו את המותר לצורך שבויים אחרים, ולא יתנום לפרנסת שבויים אלו שכבר נפדו [וגם לא לצורך אחר של צדקה, כיון שאסור לשנות צדקה לצורך אחר ממה שגבו עבורה] (ע"פ רבינו משולם, מאירי, קרבן העדה).

מותר שבוי לאותו שבוי, כלומר, שאם ניתן לשבוי מסוים או לשבויים מסוימים [ראה קטע הבא], המותר אליו, כי דעת הנותנים היתה לתת את המעות לצורך שבוי זה, אפילו אם יהיה בהן עודף (ראה ריבב"ן).

מותר עניים לעניים מותר עני לאותו עני, החילוק בכל המקרים במשנה אינו בין רבים ליחיד, אלא בין אם גבו לאותו ענין בסתם או לצורך אנשים מסוימים, וגם כאן החילוק הוא בין אם גבו לעניים סתם, שאז אם סיימו להאכיל בהן את העניים ונותר מהמעות, ישמרו את המותר לכשיזדמנו להם עניים אחרים, לבין כשגבו לצורך עני מסוים [או עניים מסוימים] ונותר מהמעות יותר מצרכו, שאז נותנים לו את המותר (מאירי; ר"ש סירילא, וכן מבואר בתוספתא ובגמ' סנהדרין מ, א, וראה מחנה אפרים צדקה י). ■ וכן נפסק להלכה (ש"ע י"ד רג, ו).

מותר המת ליורשיו, אין הכוונה שהמת זכה במעות ומדין ירושה המותר ליורשיו, שהרי המת אינו בר זכיה, אלא שדעת הנותנים שיעשה במעות כפי רצון המת, והיורשים זוכים מכח הנותנים (מהר"ח אור זרוע סוף קס, וכן מבואר בתקלין חזקוני בגמ' סוף ד"ה דלא). ויש שביאר, שאכן יש למת קנין במעות ומדין ירושה ניתן המותר ליורשיו, שיש קנין למת בדבר שיש לו צורך בו, כגון מעות לקבורה ותכריכים (קובץ שיעורים ב"ב אות תסג, בדעת הרשב"א). ויש שביאר, שיתכן שכשגובים למת אין מקנים דבר למת עצמו, אלא מקנים ליורשים שהם ידאגו לקבורתו, וכיון שכך, מה שהשתייר שייך ליורשים (צפנת פענח סנהדרין מ, א).

רבי מאיר אומר מותר המת וכו' רבי נתן אומר וכו', ובביאור מחלוקתם אמרו בגמ' בסנהדרין (מח, א, וברש"י שם), שלפי אביי הסובר 'הזמנה מילתא היא' - הזמנת דבר לצורך המת, נחשבת